

SHAXSDA MANTIQUIY TAFAKKURNING SHAKLLANISH QONUNIYATLARI

Turdiyev Azzam Xasanovich

O‘zbekiston Respublikasi Mudofaa vazirligi Maxsus avariya tiklash boshqarmasi
jismoniy tayyorgarlik va sport boshlig‘i

Annotatsiya: Maqolada shaxsda mantiqiy tafakkurning shakllanish qonuniyatlari asoslab berilgan. Inson tafakkuri - bu ma’lumotlarni qayta ishlash va atrofdagi dunyo obyektlari, ularning xususiyatlari yoki hodisalari o‘rtasidagi aloqalarni o‘rnatishning aqliy jarayoni haqida soz yuritilgan.

Kalit so‘zlar: muloqot, kasbiy rivojlanish, motivatsiya, nazariy asos, jamoaga kirishish, ko‘nikma, munosabat, dunyoqarash.

Аннотация: В статье обоснованы закономерности формирования логического мышления у личности. Человеческое мышление - это мыслительный процесс обработки информации и установления связей между объектами окружающего мира, их свойствами или явлениями.

Ключевые слова: общение, профессиональное развитие, мотивация, теоретическая основа, вхождение в коллектив, навык, отношение, мировоззрение.

Annotation: The article substantiates the regularities of the formation of logical thinking in an individual. Human thinking is the mental process of processing information and establishing connections between objects of the surrounding world, their properties or phenomena.

Keywords: communication, professional development, motivation, theoretical basis, joining a team, skill, attitude, worldview.

Mamlakat taraqqiyotining ijtimoiy-iqtisodiy va ta’lim yo‘nalishlarini zamonaviy modernizatsiya qilish umumiy ta’lim muassasalarida o‘qish davrida poydevor qo‘yiladigan yuksak intellektual va tahliliy fanlarga ega bo‘lgan malakali mutaxassislarni tayyorlashga yangi talablarni qo‘ymoqda. Maktab ta’limi tizimi o‘zining o‘quv va tarbiyaviy tarkibiy qismlari bilan, albatta, maktab o‘quv dasturining individual qobiliyatlarini ochishga imkon beradigan va ochib beradigan rivojlanish funksiyasiga yo‘naltirilgan bo‘lishi kerak.

Mantiqiy fikrlash nima?

“Mantiqiy tafakkur” nima ekanligini tushuntirish uchun bu tushunchani ikki qismga ajratamiz: fikrlash va mantiq. Endi ushbu komponentlarning har birini aniqlaymiz.

Inson tafakkuri - bu ma'lumotlarni qayta ishlash va atrofdagi dunyo ob'ektlari, ularning xususiyatlari yoki hodisalari o'rtasidagi aloqalarni o'rnatishning aqliy jarayoni. Tafakkur insonga voqelik hodisalari o'rtasidagi bog'lanishlarni topishga imkon beradi, biroq topilgan aloqalar haqiqatda ishlarning haqiqiy holatini aks ettirishi uchun fikrlash ob'ektiv, to'g'ri yoki boshqacha qilib aytganda, mantiqiy, ya'ni mantiq qonunlari o'ziga bo'ysunuvchi bo'lishi kerak.

Yunon tilidan tarjima qilingan mantiq bir nechta ma'nolarga ega: "to'g'ri fikrlash ilmi", "mulohaza yuritish san'ati", "nutq", "mulohaza yuritish" va hatto "fikir". Bizning holatda, biz mantiqning insonning aqliy aqliy faoliyati shakllari, usullari va qonuniyatlari haqidagi me'yoriy fan sifatidagi eng mashhur ta'rifidan kelib chiqamiz. Mantiq bilish jarayonida haqiqatga hissiy tajribadan emas, balki ilgari olingan bilimlardan bilvosita erishish yo'llarini o'rganadi, shuning uchun uni inferensial bilimlarni olish usullari haqidagi fan sifatida ham belgilash mumkin. Mantiqning asosiy vazifalaridan biri - o'rganilayotgan fikr mavzusining nozik tomonlarini va uning boshqa jihatlari bilan aloqalarini yaxshiroq tushunish uchun mavjud binolardan qanday xulosaga kelish va fikrlash mavzusi bo'yicha haqiqiy bilimlarni olish kerakligini aniqlashdir. ko'rib chiqilayotgan hodisa.

Mantiqiy fikrlash – bu odamning mantiqiy tushunchalar va konstruktsiyalardan foydalanadigan fikrlash jarayoni bo'lib, u dalillik, ehtiyotkorlik bilan ajralib turadi va uning maqsadi mavjud binolardan oqilona xulosa chiqarishdir.

Obrazli-
mantiqiy
fikrlash

Abstrakt-
mantiqiy
fikrlash

Og'zaki-
mantiqiy
fikrlash

Obrazli-mantiqiy fikrlash (ko'rgazmali-obrazli tafakkur) - vaziyatning vizual tasvirini va uni tashkil etuvchi obyektlarning tasvirlari bilan ishlashni o'z ichiga olgan "obrazli" muammolarni hal qilishning turli xil fikrlash jarayonlari. Ko'rgazmali-obrazli fikrlash, aslida, "tasavvur" so'zining sinonimi bo'lib, bu bizga ob'ekt yoki hodisaning turli xil dolzarb xususiyatlarini eng yorqin va aniq qayta tiklashga imkon beradi. Insonning bunday aqliy faoliyati bolalik davrida, taxminan 1,5 yoshdan boshlab shakllanadi.

Abstrakt-mantiqiy tafakkur tabiatda mavjud bo'lmagan kategoriyalar (abstraktsiyalar) yordamida fikrlash jarayonini yakunlashdir. Mavhum fikrlash insonga nafaqat real obyektlar, balki tafakkurning o'zi yaratgan mavhum va obrazli tasvirlar o'rtasidagi munosabatlarni modellashtirishga yordam beradi.

Og'zaki-mantiqiy fikrlash (og'zaki-mantiqiy fikrlash) mantiqiy fikrlash turlaridan biri bo'lib, til vositalari va nutq tuzilmalaridan foydalanish bilan tavsiflanadi. Fikrlashning bu turi nafaqat fikrlash jarayonlaridan mohirona foydalanishni, balki o'z nutqidan ham malakali foydalanishni o'z ichiga oladi. Omma

oldida nutq soʻzlash, matn yozish, bahslashish va boshqa vaziyatlarda fikrimizni til yordamida ifodalash uchun ogʻzaki-mantiqiy fikrlash kerak.

Mantiqiy fikrlash bizga tugʻilishdan berilmaydi, uni faqat oʻrganish mumkin. Mantiqni oʻqitishning ikkita asosiy jihati mavjud: nazariy va amaliy. Oliy oʻquv yurtlarida oʻqitiladigan nazariy mantiq talabalarni mantiqning asosiy kategoriyalari, qonunlari va qoidalari bilan tanishtiradi.

Amaliy mashgʻulotlar olingan bilimlarni hayotda qoʻllashga qaratilgan. Biroq, haqiqatda, amaliy mantiq boʻyicha zamonaviy oʻqitish odatda turli xil testlardan oʻtish va aqlning rivojlanish darajasini tekshirish uchun muammolarni hal qilish bilan bogʻliq va negadir real hayotiy vaziyatlarda mantiqni qoʻllashga taʼsir qilmaydi.

Tafakkur quyidagi asosiy qonuniyatlarga boʻlinadi:

1. Tafakkur muammoni hal etish bilan bogʻliq ravishda yuzaga keladi; muammoli vaziyat yuzaga kelish sharoiti vazifasini oʻtaydi, u boshlangʻich maʼlumotning taqchilligi, subʼektning aqliy faolligi yordamida engib oʻtish zarur boʻlgan maʼlum bilish toʻsiqlari, qiyinchiliklarning yuzaga kelishi bilan xarakterlanadi.

2. Tafakkurning asosiy mexanizmi, uning umumiy qonuniyati sintez orqali tahlil qilish: obʼektni boshqa obʼektlar bilan taqqoslash vositasida unda yangi xossalarni ajratish hisoblanadi; shunday qilib, “obyektdan, yangi mazmun yigʻib olinadi, u har safar oʻzining boshqa tomonlari bilan oʻgirilgandek boʻladi, unda yanada yangi xossalar namoyon boʻladi” (S.L. Rubinshteyn).

3. Tafakkurning asoslanganligi: har bir dalil, har bir hodisa oʻtmishdagi dalillar va hodisalar asosida tayyorlanadi. Hech bir narsa etarlicha asossiz sodir boʻlmaydi. Etarlicha asoslash qonuni inson fikrining har bir mulohazada oʻzaro bogʻlangan boʻlishini, birining ikkinchisidan kelib chiqishini talab etadi. Har bir xususiy fikr umumiyroq fikr bilan asoslangan boʻlishi kerak.

4. Selektivlik (lot. – tanlash, tanlanish) – maʼlum vaziyat uchun zarur boʻlgan bilimlarni tanlash, barcha imkoniyatga ega boʻlgan holatlarni chetlab oʻtgan holda ularni muammoni hal etishga safarbar qilish.

5. Antitsipatsiya (lat. – oldindan sezish) voqealar rivojini oldindan koʻra bilish, oldindan sezishni bildiradi. Inson voqealar rivojini oldindan koʻra bilish, ularning natijalarini bashorat qilish, muammo yechimining ehtimolligi chizmasini tasavvur qilish qobiliyatiga ega.

6. Tafakkur refleksivligi. Fikrlovchi subyekt doimiy refleksiya holatida boʻladi, oʻz mulohazalarini aks ettiradi, ularni tanqidiy baholaydi, oʻzini baholash mezonlarini ishlab chiqadi. Refleksiya deb subyektning oʻzini aks ettirishi bilan birga muloqotda boʻladigan sheriklarini ham oʻzaro aks ettirishiga aytiladi.

Inson tafakkuri oʻzining mustaqilligi jihatidan mustaqil va nomustaqil tafakkurga ajratiladi. Tafakkurni mustaqilligi deganda kishining shaxsiy tashabbusi

bilan o'z oldiga aniq maqsad, yangi vazifalar qo'ya bilishi, ular yuzasidan amaliy va ilmiy xarakterdagi faraz, gipoteza qilish, natijani ko'z oldiga keltira olishi, qo'yilgan vazifani hech kimning ko'magisiz, ko'rsatmasiz o'zining aqliy izlanishi tufayli turli yo'l, usul va vositalar topib, mustaqil ravishda hal qilishdan iborat aqliy qobiliyatni tushunish kerak.

Tafakkurning mustaqilligi aqlning sertashabbusligi, pishiqligi va tanqidiyligida namoyon bo'ladi. Aqlning sertashabbusligi deganda insonning o'z oldiga yangi muammo, aniq maqsad va konkret vazifalar qo'yishni, ana shularning barchasini amalga oshirishda, nihoyasiga etkazishda echimni qidirishda usul va vositalarni shaxsan o'zi izlashi, aqliy zo'r berib intilishi, ularga taaalluqli qo'shimcha belgi va alomatlarni kiritishdan iborat bosqichlarning namoyon bo'lishini nazarda tutamiz. Aqlning pishiqligi vazifalarni tez echishda, echish paytida yangi usul va vositalarni o'z o'rnida aniq qo'llashda, trafaretga aylangan eski yo'l hamda usullardan forig' bo'lishda va boshqa jarayonlarda ifodalanadi.

O'zining o'zgalarning mulohazalarini, bu mulohazalarning chin yoki chin emasligini tekshira bilishda va namoyon bo'lgan mulohazalarga, muhokamalarga, muammoli vaziyatga baho bera bilishda aqlning tanqidiyligi muhim rol o'ynaydi. Tafakkurning tanqidiyligi ob'ektiv va sub'ektiv ravishda ifodalanishi mumkin. Mazkur sifat insonni baholash, o'z-o'zini baholash kabi tafakkurning individual xususiyatlari bilan bog'liq ravishda namoyon bo'ladi. Agar tanqidiylik oqilona, muhim belgilarga, muammo mohiyatining to'g'ri ochilishiga, ba'zan etalonga asoslanib amalga ohsa, unday tanqidiylik ob'ektiv tanqidiylik deb ataladi. Mabodo tafakkurning tanqidiyligi sub'ektiv xatolarga, umuman sub'ektivizmga og'ib ketsa, bunday holda sub'ektiv tanqidiylik deyiladi. Sub'ektiv tanqidiylik salbiy oqibatlariga olib keladi, shuningdek insonlar o'rtasida anglashilmovchilik g'ovini vujudga keltiradi, ikki shaxs o'rtasida kutilmaganda ziddiyat paydo bo'ladi. Insonda tafakkurning tanqidiyligi oqilona ratsional tarzda vujudga kelsa, unda shaxs muhim sifat bilan boyiydi deb atash mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mirziyoev Sh.M. O'zbekiston Respublikasi xavfsizlik kengashining kengaytirilgan tarkibdagi yig'ilishdagi nutqi.//Vatanparvar, 2025. 22 Fevral.
2. "Tarbiyaviy va mafkuraviy ishlar uslubiyati" darslik 1-qism. O'R QK Akademiyasi. 2019 y.-135 b
- 3."O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlarida tarbiyaviy va mafkuraviy ishlarning asosiy yo'nalishlari, tamoyillari, shakl va usullari" O'quv-qo'llanma. O.Yuldashev 2024 y.-108 b. QK Akademiyasi.
4. Hofstede, G. (2001). Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions, and Organizations Across Nations. Sage Publications.
5. Goleman, D. (1995). Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ. Bantam Books.